

S B O R N Í K P R O J E V Ů A P Ř E D N Á Š E K

Naše a evropská společnost

Setkání konané při příležitosti 173. výročí narození Tomáše Garrigua Masaryka

Naše a evropská společnost

Sborník vydáný při příležitosti
173. výročí narození
TOMÁŠE GARRIGUA MASARYKA

**Setkání konané 6. března 2023 pod záštitou
1. místopředsedkyně
Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky
Ing. Věry Kovářové
v budově Poslanecké sněmovny
Parlamentu České republiky**

Praha 2023

Obsah:

Modlitba s připomenutím T. G. Masaryka

Tomáš Butta 3

Pozdravy a projevy

Pozdrav 1. místopředsedkyně Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky

Ing. Věra Kovářová 5

Mravnost, politika a vzdělání v pohledu Masaryka

ThDr. Tomáš Butta, Th.D. 7

Projev pražského biskupa Církve československé husitské

Doc. ThDr. David Tonzar, Th.D., Dr. h. c. 9

Přednášky a příspěvky

Česká reformace jako inspirace Masarykova myšlení

Mgr. Jakub Smrčka, Th.D. 11

Masaryk a vztah k náboženství a církvím

doc. Mgr. Jaroslav Šebek, Ph.D., DSc. 13

Ježíšovo přikázání lásky základem Masarykovy humanity

Tomáš Butta 21

Akce byla uskutečněna v rámci projektu Naše a evropská společnost za laskavé podpory Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR.

Editor: Mgr. Oldřich Nováček

Jazyková korektura: Mgr. Jana Krajčřířiková

Sazba a obálka: Milan Udržal

Tisk: Grafotechna plus

Počet stran: 24

Vydala Církev československá husitská

Praha 2023

© Církev československá husitská

ISBN: 978-80-7000-195-0

Modlitba s připomenutím T. G. Masaryka

Bože, chceme ti v tomto březnovém čase poděkovat za našeho prvního prezidenta novodobého státu T. G. Masaryka.

Prosíme tě, aby jeho památka byla mezi námi živá, jako jsou živé jeho myšlenky a slova, vycházející z učení Ježíše Krista.

Děkujeme ti za to, že jeho postoje dokládaly hlubokou lidskost, touhu jeho srdce po pravdivosti a spravedlnosti, účinném soucitu a pomoci.

Ať tvá prozřetelnost a tvé požehnání zůstávají s naší vlastí!

Ať tvá přízeň a milost je i s naším nově zvoleným prezidentem, který bude uveden do svého úřadu!

Ať poznání tvého zákona lásky se šíří a uplatňuje mezi lidmi a mezi národy!

Prosíme tě, aby v místech nenávisti a válčení – na Ukrajině i kdekoli ve světě – se rozhostil mír a tvůj pokoj a zavládly spravedlivé poměry a důstojné podmínky života.

Pane a Králi věků, ty jsi hoden nejvyšší úcty a věčné oslavy a chvály!

Bože, jenž jsi zdrojem požehnání a lásky, ať tvá milost je s námi a zůstává i budoucím. Amen.

Tomáš Butta
patriarcha Církve československé husitské

Samostatnost, svoboda a demokracie v Masarykově koncepci našeho státu

Dámy a pánové, vážení přátelé, dnes by se slušelo dodat také drahé sestry a drazí bratři.

173 let není kulaté výročí. Přesto si 173 let od narození prvního prezidenta naší země Tomáše Garrigua Masaryka připomínáme s jakousi stejnou vnitřní naléhavostí, jako by šlo o výročí kulaté.

O Masarykovi, o jeho díle a významu, zde budou hovořit jiní, kterým se nechci plést do řemesla. Dovolte mi však, abych se opravdu krátce zastavila u té naléhavosti onoho připomínání, kterou jsem zmínila. Nemohu si vskutku pomoci, ale mám pocit, že Masaryk nám stále velmi chybí. Za sebe dodám – Masaryk a Havel nám chybějí. Ale dnes, při vzpomínce masarykovské, se budu držet Masaryka.

Nechci utíkat ke klišé a hovořit o morálním majáku či velikánu. To by bylo příliš jednoduché.

Nechci ani tvrdit, že stmelil společnost, protože, konec konců, Masaryk měl za svého života i po smrti mnoho kritiků, často velmi tvrdých a nesmlouvavých, občas i neobyčejně záluďných.

Určitě nelze tvrdit, že za ním stála celá tehdejší československá společnost. To bychom si něco nalhávali.

Proč nám tedy tolik chybí? Masaryk byl v pravém smyslu slova člověk z masa a kostí. Nebyl ideál, měl své chyby, své předpojatosti a libůstky. Ale byl připraven pozdvihnout hlas a svoji autoritu na obranu lidskosti, demokracie a spravedlnosti. A to bez ohledu na důsledky, které pro něj – třeba během hilsneriády – byly velmi tvrdé.

Jednu věc mu ani jeho protivníci nemohli upírat. Stál za svým názorem bez ohledu na to, jestli to právě znamenalo potlesk většiny, nebo pískot většiny. Neuhybal, argumentoval. Kdokoliv, kdo se pokusil v jeho časech učinit věc mimořádně nepěknou, něco odpudivého, mohl se spolehnout na jedno: V jeho cestě se objevil protivník, který nazýval věci po svém, stál proti nespravedlnosti a použil všechny dostupné demokratické prostředky, aby onu nespravedlnost zastavil. V jeho cestě se objevil Masaryk.

Ovšem Masarykové se nerodí často. Znovu za sebe řeknu, že od jeho časů vidím jen jednu srovnatelnou osobnost, ale to bych zase odbočovala.

Co však má národ dělat v časech, kdy se Masaryků nedostává? První československý prezident hovořil často o potřebě malé, ale každodenní, soustavné a neutuchající práce.

Z toho je třeba si vzít příklad. Je potřeba nacházet v sobě to, co Masaryk svým životem předvedl. Je třeba nacházet v sobě každodenní odvahu postavit se těm nepravostem, které máme kolem sebe a se kterými se můžeme utkat.

To vidím 173 let po narození Tomáše Garrigua Masaryka jako jeho hlavní odkaz.

Děkuji vám za pozornost, děkuji za možnost zde vystoupit a přeji nám všem, aby se nám tato masarykovská práce dařila.

Ing. Věra Kovářová,

1. místopředsedkyně Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky

Mravnost, politika a vzdělání v pohledu Masaryka

Vážená paní místopředsedkyně, vzácní hosté, dámy a pánové, sestry a bratři!

Pro filosofa a prezidenta T. G. Masaryka je charakteristický důraz kladený na mravnost, politickou angažovanost a vzdělání. Dokládá to i úryvek z jeho spisu *Ideály humanitní* z roku 1901: *„Mravnost je založena na citu. Ale není každý cit pravý, pěkný, a protože mravnost na citu je založena, neodporuje proto rozumu. Hledejme vzdělání; právě proto, že cit je slepý, musíme citu svítit rozumem. Vzdělání hledejme praktické, ale také všeobecné a filosofické. Dnes zejména je také třeba vzdělání historického, politického. Mravnost dnes znamená do veliké míry mravnost politickou. Nedělejme rozdíl mezi politikou a mravností. Chceme-li vzdělání, budme pozorní, učme se myslit, ale nebudme všeteční. Být moudrý, o to běží. Mnohovědnost nás nespasí. Pokud je to možno, všechny své síly musíme pěstovat souladně. Nejen ducha, nýbrž i tělo. Pokud možno vzdělání harmonické.“*

Masaryk v tomto spise klade otázku, kde má mravnost a etické jednání svůj původ, zda v citu nebo rozumu. Je založena na citu, ale má být podložena i rozumem. Současně Masaryk odkazuje nejen na lidský cit nebo rozum, ale na normu biblickou – Ježíšův příkaz lásky k bližnímu.

Politika je angažovaný zájem o veřejné dění, které se nás dotýká. Masaryk o sobě dosvědčoval: „Jsem člověk politický, politické problémy mě zajímají a drží od mládí.“ Ale politika má rozměr morální. Politika není oblastí, kde by mravnost neplatila. Masaryk upozorňuje: „Nedělejme rozdíl mezi politikou a mravností.“ „Všechna rozumná a poctivá politika je provádění a upevňování humanity uvnitř i navenek; politiku, jako vše, co děláme, nutno důsledně podřizovat zákonům etickým.“

A třetí oblastí je vzdělání, v propojení s mravností a politikou.

V uvedeném úryvku se z úst Masaryka ozývá Komenského požadavek harmonického vzdělání uskutečňovaného v souladu všeobecnosti i praktičnosti, ducha i těla. Masaryk dílo Jana Amose Komenského studoval, včetně jeho Obecné porady, jak prozrazují jeho přednášky z dějin filosofie z roku 1889. Masaryk výslovně poukazuje na potřebnost vzdělání v oblasti historie a politiky, když říká: „Dnes zejména je také třeba vzdělání historického, politického.“ Pronikání do historie přináší i znalost politiky. Vždyť historie je spojena s neustálými zápasy o moc, včetně využití různých intrik a prosazování záměrů vojenskou silou, násilím a útlakem. Ale dějiny nejsou jen zápasem o moc, ale také zápasem o hodnoty, jakými jsou pravdivost, spravedlnost, soucit, o hodnoty pravé lidskosti. Tento zápas v naší novodobé historii státu ztělesňuje právě Masaryk, proto má být jeho odkaz připomínán i dnes.

Tomáš Butta

patriarcha Církve československé husitské

Projev pražského biskupa Církve československé husitské

Vážení a milí!

Mám radost, že jsme opět tady. Podíváme-li se kolem sebe, vidíme, že je zde zastoupena Ekumenická rada církví s místopředsedou, emeritní rektor Karlovy univerzity, vrchní soud, legie, fakultní nemocnice Motol, Evropský parlament, naše církve s bratrem patriarchou...

Přednášející, oba z Univerzity Karlovy: z Filosofické fakulty a Husitské teologické fakulty. My všichni z různých míst v Čechách i z ciziny. Masaryk nás zde dnes sjednotil. Mnohokrát jsem na tomto místě hovořil o tom, co by Masaryk asi řekl: Hlavně se prosím nescházejte, abyste zde na mě pěli ódy nebo kladli květiny. Každé takové setkání má oprávnění jen tehdy, pokud si z něj něco pro sebe odneseme pro život.

Chtěl bych dnes mluvit o demokracii, protože mě trápí to, že v tom smyslu, jak jsem k ní byl vychován, již není. Jak by asi reagoval Masaryk na naši situaci po nových volbách, parlamentních, senátních, prezidentských, a nenávistných diskusích na sociálních sítích? Řekl by: ještě jsme nedorostli. Sám uvádí: demokracie je diskuse, a ta je možná jen tam, kde si lidé vzájemně důvěřují a poctivě hledají pravdu. Ale co je pravda? Ptáme se již 2000 let a možná i déle. Masaryk říká – demokracie je hovor mezi rovnými, je založena na lásce a na směřování k dobru pro celek. Když občas sleduji parlamentní diskuse a všechny ty tahanice, říkám si: jde nám opravdu o dobro celku? Můžeme se podívat i do církví, soudů, do nemocnic, škol... jde nám o to, proč daná instituce byla zřízena, aby dobře konala svůj úkol, abychom všichni rostli? Masaryk říkal – každý den jednu šprušli (pomyslného žebříku), abychom své srdce trochu posunuli. Demokracie musí být založena na mravní iniciativě individuální. Pokud se „nesrovnáme“, naše diskuse jsou ke škodě, nikoli k růstu.

Když si otevřeme facebook, instagram, twitter, diskusi tam máme, to ano. Ale lásku, tu bych tam tedy hledal těžko. A Masaryk sám říká: demokracie sama nevychovává. Slušní lidé se vychovávají rodinou, školami, církvemi, státní správou, literaturou a také žurnalistikou.

Rodina. Jak jsme na tom? Muž a žena, hebrejsky iš, iššá, rozvrácené rodiny, tragédie; ale ony radující se rodiny jsou také, jen jich není moc. Co se týče škol – nadchli jsme se pro waldorfské školy, Montessori školy, ale přinášejí nám skutečně silné, zdravé, láskyplné jedince?

Státní správa. Zde musím říci, že mám osobně štěstí, vždy mi vyhoví.

Žurnalistika: Co je cíl novináře? Dle Masaryka kultivovat, formovat, vzdělávat, vychovávat, dávat lásku... Nechávám otevřené.

Resumé: je dobré, že se setkáváme, že nám není lhostejný svět, jaký je. Chceme s ním něco dělat. Chceme diskutovat mezi sebou, to si udržme. Díky Bohu, že to ještě jde. Přetavme to, co zde uslyšíme, vytěžme z toho to důležité pro život – jsou v tom zkušenosti našich předků.

Ať vám Pán žehná, ať máte v sobě štěstí a radost z toho, že ještě tento svět můžeme měnit k lepšímu. (přepis z hlasového záznamu, redakčně upraveno a zkráceno)

Doc. ThDr. David Tonzar, Th.D., Dr. h. c.,
pražský biskup Církve československé husitské

Česká reformace jako inspirace Masarykova myšlení

V myšlenkovém odkazu prezidenta Tomáše Garrigua Masaryka zaujímají ústřední postavení pojmy humanita, pravda, mravnost a též svoboda svědomí. V těchto pojmech se odehrává celý filosofický i politický koncept jeho životního díla. Reprezentují ideu, která je Masarykovi historickou základnou nejen české státnosti, ale celé české národní svébytnosti, projevila se v české reformaci (nejvíce u Jana Husa, Petra Chelčického a Jednoty bratrské), z jejíhož odkazu podle Masaryka čerpá české národní obrození. Svou filosofii českých dějin podal Masaryk zejména ve spisech *Česká otázka* (1895) a *Jan Hus: Naše obrození a naše reformace* (1896). K dalším stěžejním textům patří Karel Havlíček (1896) a *Ideály humanitní* (1901). Proti Masarykovu reformačně-obrozeneckému pojetí vystoupili historikové Gollovy školy, zvláště Josef Pekař, a to především z historicko-kritického hlediska. Začal tak slavný spor o smysl českých dějin, který se projevuje dodnes.

Masarykovým heslem je ideál humanity. Ten je smyslem a cílem života člověka a rovněž lidské společnosti. Humanita je výsledkem rozumové reflexe, která vede k mravnímu závazku. Je úkolem individuálním, který však směřuje ke spolupráci a nabývá tím sociálního a politického rozměru. Vede k mravnímu závazku vůči druhým a společnosti. Směřuje ke stavu práva na rozdíl od bezpráví a zotročení. Společenské normy musí být rozumově a mravně zdůvodněné. Humanita tak není maximou individuální, subjektivní, ale sociální a objektivní.

Filosofický koncept humanity jako základní lidské hodnoty podal osvícenec Johann Gottfried Herder jakožto přirozenou lidskou ctnost stojící nad vírou i konkrétním náboženstvím. Je v zásadě vlastní každému jedinci a v její realizaci spočívá ideál společnosti. K jeho naplnění lidstvo ve svých dějinách přirozeně směřuje. Tento osvícenský vliv spatřuje Masaryk u Kollára, Šafaříka, Palackého, Havlíčka a Augustina Smetany. Humanita svým všeobecně lidským akcentem nevylučuje formování národní identity: „Idea humanitní jeví se v naší době jako idea národnosti,“ píše. Odmítá však představu o národu jakožto etnickém společenství „krve“ a jazyka, jehož kulturní a politické nároky se zakládají na hrdinné mytologii a jeho cílem je zachování existence.

Masaryk zastává názor, že sice i jiné národy se hlásí k humanitnímu ideálu, česká humanita však ideál nejen nastoluje, ale nabízí cestu k jeho uskutečnění. Národní obrození vnímá jako pokračovatele českých národních hodnot – idejí humanismu

a sociální spravedlnosti, současně též mravního imperativu lásky k bližnímu a budování spravedlivé společnosti, jež směřuje k moderní demokracii.

Česká reformace podle Masaryka nebyla sice jednotným hnutím a válečná epocha husitství byla plná násilí proti odpůrcům, ale byla zde přítomna základní idea spočívající v náboženské opravdovosti, ve snaze podrobit život pravdě a vůči autoritám svobodně uplatňovat ideál humanity, lásky k bližnímu. Toto úsilí pozvedá český národ směrem k všeobecným cílům lidstva, je základem (moderně řečeno) lidských práv.

Masaryk zdůrazňuje hodnotu myšlenek Petra Chelčického: „Myslím tedy, že máme v historii onoho českého člověka, po němž je třeba toužit, a že česká humanita znamená tu syntézu Žižky a Komenského v nějakého moderního Chelčického. To je český ideál,“ a na jiném místě: „Chelčický překonává husitism rozumem, táborství láskou. Je to charakter tak energický jako Žižka, ale bez násilí.“

V české reformaci je přítomna specificky mravně obrodná rezonance v náboženském úsilí o pravdivé křesťanství: „Právě obrodní úsilí etické je význačným charakterem naší reformace. Naše reformace byla obrozováním správy a praxe životní. Hus byl především reformátorem, ne bohoslovcem.“ Tato mravní rozhodnost povznáší český národ k uvědomělému světovému lidství, v němž se projevuje plán Prozřetelnosti. Český národ si ve své historii nevyřizoval své partikulární církevní otázky, ale vedl zápas o všeobecné lidské záležitosti svědomí a duše člověka. Tím české dějiny získaly světový dosah.

Masaryk zdůrazňuje duchovní rozměr humanitního ideálu, je však rezervovaný vůči církevním institucím a naukovým systémům. Jeho pohled na člověka vyrůstá z křesťanské etiky. Svoboda je povinností naplňovat etický ideál humanity. Tázání po konkrétní podobě tohoto naplnění v dané situaci je hledáním pravdy. Mravní zápas o pravdu přesahuje politické i konfesní a náboženské hranice. Tak může Masaryk vnímat projev ideálu humanity u Husa, Bratří a Chelčického, ale též u katolického kněze Dobrovského a dalších postav národního obrození. Navazovat na českou reformaci tak chce Masaryk nikoli věroučně, teologicky či konfesně, ale filosoficky.

T. G. Masaryk při svém návratu z exilu do vlasti 21. 12. 1918 pronesl na tábořském nádraží slova: „Tábor je náš program.“ Smysl onoho výroku sám později vysvětlil: „Náš pacifism neznámá podlamovat bojovného ducha... To znamená vychovávat občana uvědomělého, který chce mír, ale když je donucen, je dobrým vojákem... Obrana je vždycky nejen nutná, nýbrž také mravně dovolená. Není lidské znásilňovat druhého – jednotlivce nebo národy – ale bylo by nelidské nehájit se.“

Mgr. Jakub Smrčka, Th.D., ředitel Husitského muzea v Táboře

Masaryk a vztah k náboženství a církvím

V případě Masarykova vztahu k církvím a náboženství se jedná o rozsáhlé téma, kterému se věnovala řada autorů a které současně obsahuje celou řadu nejrůznějších rovin a kontextů.¹ Ve svém příspěvku tak chci pouze velmi stručně nastínit některé otázky, které jsou spojeny s Masarykovým vztahem k náboženství, církvím a také k našim národním tradicím.

Masaryk byl člověkem duchovním, náboženským, ale nemůžeme o něm říci, že by byl člověkem církevním. Celé jeho úsilí o náboženskou reformu prostoupila hlavní myšlenka, a to sloučit víru s rozumem, který pro něj představovala moderní věda. Masaryk vnímal náboženství především jako určitý etický imperativ. Masaryk měl problém s církevními dogmaty, a to nejen specificky katolickými, ale obecně křesťanskými (jako bylo např. učení o Trojici).² Křesťanskou ideu „lásky k bližnímu“ však považoval Masaryk za unikátní příspěvek k pozitivním lidským vztahům, ke schopnosti odpouštět i k respektu k pozitivnímu duchovnímu potenciálu jednotlivců, k jejich duši.³

Částečně nábožensky byla motivována i jeho samotná veřejná aktivita. Jak si všímal František Žilka, což byl významný český evangelický teolog, jako filosof, sociolog a etik vstoupil Masaryk do politiky. Byl podle něj politickým myslitelem, programovým teoretikem politiky, která podle něj měla být aplikací historie, sociologie, filosofie a etiky na společenské dění, neboť *„skutečným politikem se může stát jen muž takto*

1 Z poslední doby lze například připomenout knihu duchovního Církve československé husitské Martina Chadimy (srv. Martin Chadima, Tomáš Garrigue Masaryk a náboženství, Hradec Králové 2020), nebo katolického teologa Ctirada Pospíšila (srv. Ctirad Pospíšil - Veronika Řeháková - Jan Sušer, Zednáři, Masaryk, katolíci. Trnitá cesta od nenávisti k dialogu, Beroun 2023).

2 Stanislav Balík - Lukáš Fasora - Jiří Hanuš - Marek Vlha, Český antiklerikalismus, Praha 2015, s. 63.

3 Marie Neudorfflová, Přístup T. G. Masaryka ke katolické církvi a k náboženství před rokem 1914, in: Jan Kober (ed.) a kol., Republika mezi rovností, růzností a jednotou, Praha 2023, s. 395.

ideově připravený, jinak je podle něj politika trudným a bezvýznamným řemeslem“.⁴ Žilka si současně všimal toho, že Masaryk ve svém náboženském přesvědčení odmítal mysticismus, protože chtěl náboženství uvědomělé, promyšlené, prožité, a proto aktivní, tvořivé, vedoucí ke skutečné mravnosti a k osobní odpovědnosti; náboženství, které jest osobním přesvědčením.⁵

Velmi často se Masaryk k náboženským otázkám vyjadřoval před první světovou válkou, když zejména vystupoval vůči katolickým politikům a také způsobu psaní katolických listů. Můžeme říci, že ve svém veřejném vystupování napadal především klerikální obraz politiky, zasahování katolické církve do svobodného bádání nebo do školství, kde usiloval o to, aby se výrazně eliminoval vliv církví na jeho chod. To byla jedna z jeho motivací, proč se pod vlivem zkušeností ze Spojených států klonil k možnosti odluky církve od státu v duchu americké ústavy, nikoliv třeba podle vzoru Francie, kde ta odluka byla velice dramatická a radikální.⁶ Masaryk se totiž cítil být zavázán Washingtonskou deklarací z 18. října 1918, jež znamenala podstatný krok k vytvoření samostatného státu a která měla tuto otázku jako pevnou součást nového politického programu státu. Odluka byla součástí programu socialistických stran, tento požadavek však prosazovaly i strany občanské, liberální. Část prvorepublikových politických elit nakonec nebyla myšlenke praktické odluky vůbec nakloněna, důvody však nespočívaly na ideové rovině. Předseda agrární strany a také premiér Antonín Švehla vystupovali z pragmatických pozic a vnímali, stejně jako Milan Hodža, který byl evangelík, že by takový krok mohl z vnitropolitického hlediska problematizovat situaci na Slovensku, kde byla vysoká katolická religiozita. Stejně tak si Švehla nebyl jistý, zda by po provedené odluce nedošlo ke ztrátě kontroly nad jmenováním církevních hodnostářů. Proti odluce se vyslovila velmi jasně církevní hierarchie, která ji označovala jako odtržení světa od Boha.⁷ Ústava z roku 1920 sice nezavedla explicitně odluku, ale v otázkách občanských

4 František Žilka, T. G. Masaryk jako náboženská osobnost a jeho boj o náboženství, Praha 1935, s. 4.

5 František Žilka, T. G. Masaryk jako náboženská osobnost, s. 14.

6 František Bednář, Církev a stát, Praha 1934, s. 212.

7 Stanislav Balík - Lukáš Fasora - Jiří Hanuš - Marek Vlha, Český antiklerikalismus, Praha 2015, s. 79.

podle názoru historičky Evy Brokové faktický stav odluky nastal. Tím ztratil program odluky na průraznosti.⁸ Současně si však byl Masaryk, přes všechny kritické výtky vůči Římu, vědom toho, že československý stát má udržovat s Vatikánem diplomatické styky, jak s ohledem na velkou katolickou populaci na Slovensku, stejně jako na mezinárodní prestiž nově vzniklého československého státu.⁹

Masaryk měl především velké problémy s institucionální podobou náboženství. Masaryk byl sice vychováván v dětství a raném mládí katolicky, s touto církví se však poměrně záhy rozešel. Z institucionálního církevního hlediska měl Tomáš Garrigue Masaryk nejbližší k Českobratrské církvi evangelické, která vznikla v roce 1918. Ani evangelictví nevnímá ovšem bez výhrad. Zjevně se cítil nejlépe v liberálním protestantismu anglosaského typu, který nebyl v českých zemích příliš zabydlen. Zajímavý je i vztah Masaryka k Církvi československé. Například v počátcích její existence se Masaryk poměrně kriticky vyjadřoval k jejímu vzniku. Současně však vedení Církve československé a obec věřících velmi oceňovaly jeho zásluhy, což se například projevilo v době, kdy Masaryk zemřel, když Český zápas v této souvislosti hovořil o významu Masaryka z hlediska prohloubení zájmu české společnosti o historickou éru reformace: „*Masaryk byl ... člověk nábožensky věřící a jako takový posuzoval i dějiny, nejen dějiny lidstva vůbec, ale především dějiny svého národa. A tady Masaryk ukázal na dobu, kdy náš národ stál v dějinách na vrcholu svého náboženského snažení, totiž na dobu české reformace.*“¹⁰ Náboženský rozměr jeho působení vystupoval do popředí i při dalších jeho charakteristikách po jeho smrti. Silný transcendentální rozměr se objevuje třeba v reflexi Masarykova úmrtí v rámci hodnocení jeho osoby v českobratrském prostředí: „*Služebník! Prezident služebník? Ano, nelze líp jej charakterizovat. Ovšem v tom smyslu, jak to řekl Pán Ježíš: Kdožkoli chtěl by mezi vámi být velkým, budiž služebník váš... chtěl říci: Největší ve své hodnosti před Bohem není ten, kdo panuje a lidi využívá, nýbrž ten, kdo jim nejvíce slouží,*

8 Eva Broková, *Československá demokracie. Politický systém ČSR 1918-1938*, Praha 1992, s. 67.

9 Marek Šmíd, *Cesta reformních kněží do Říma v létě 1919*, in: Renata Mayerová - Jan Krško (eds.)

10 Viktor Šinták, *Masarykovská tradice*, in: *Český zápas*, 20, č. 38, 23. 9. 1937, s. 291.

*tj. nejvíce dobře činí, nejvíce je povznáší a posiluje a nejvíce se zaslouží o blaho a dobro jiných. Neplatí to o prezidentu Osvoboditeli?*¹¹

Jak jsem již zmínil, Masaryk se snažil velmi výrazně zviditelnit význam českých nekatolických tradic, především význam husovského kultu. Je to logické, protože Husova památka především sloužila k inicializaci zápasu za národní samostatnost. T. G. Masaryk 6. července 1915, tedy u příležitosti 500. výročí Husovy smrti, veřejně vystoupil v Ženevě a zahájil tak svůj zápas proti rakouské monarchii, který byl o tři roky později úspěšně završen vznikem Československa, nastolením republikánského státního zřízení a prosazením idejí parlamentní demokracie. Revoluci proti Rakousku zde prohlásil *„ve jménu české reformační myšlenky proti rakouské ideji protireformační“*.¹² Masaryk se však husovským tématem zabýval dlouhodobě a vzápětí po konfliktu kolem instalace Husovy desky na budovu Národního muzea v roce 1889 komentoval tyto debaty v deníku Čas, kde vyzýval k tomu, aby se k Husovu odkazu přihlásili i katolíci.¹³ Podle něj Husova velikost nespočívala v jeho teologii, ale je třeba uznat i jeho obrodné společenské snažení a mravní velikost, které mohou být respektovány napříč konfesním spektrem: *„Ani Husa samého upřímný katolík nemůže odsouditi tak příkře, jak stalo se na sněmě. Musí se uznati jeho charakter, musí se uznati jeho vznešené snažení, musí se uznati jeho mravní ideálnost - a může takového upřímný katolík může si vážiti a ctíti... náš katolický lid nemýlí se přece ani Komenským, ačkoli Komenský v učeních svých od církve katolické odstoupil neskonale dále než Hus.“*¹⁴ Masaryk považoval Husa a jeho reflexe za základ utváření národa, zejména proto, že utvářejícímu českému národnímu hnutí vtiskl silný mravní ideál, což například připomněl v přednášce pro studenty v červnu 1899.¹⁵

11 Boží dělník, in: Český bratr, 14 (1937), č. 10, s. 204.

12 Kostnické jiskry, 7, č. 10, 5. 3. 1925, s. 1.

13 V listopadu 1889 vystoupil na půdě českého zemského sněmu v debatě k umístění Husovy desky na průčelí nové budovy Národního muzea, která se změnila v emotivní diskusi o husitství vůbec, ve které mimo jiné Karel IV. Schwarzenberg vystoupil s názorem, že se husité zvrhli v bandu lupičů a žhářů. To vyvolalo následnou reakci mladočeských poslanců a celé liberální scény, kteří žádali vznik důstojného pomníku pro M. Jana Husa.

14 Mistr Jan Hus na českém sněmě, in: Čas, č. 49, 30. 11. 1889, s. 794.

15 T. G. Masaryk, Hus českému studentstvu, Praha 1899, s. 11.

Je pak logické, že i z osobní Masarykovy angažovanosti se staly právě reformační tradice hlavní osou, na níž se stavěla oficiální tradice nově vzniklého československého státu. Ostatně to určil již v okamžiku, kdy přijížděl do Československa jako nově zvolený prezident a na nádraží v Táboře prohlásil emblematický výrok: „Tábor je náš program.“ Masaryk vyzdvihl symbolickou důležitost tohoto města i při návštěvě Tábora u příležitosti 500 let od jeho založení v březnu 1920. Ve svém projevu tehdy zdůraznil spojitost mezi začátkem jeho programu cesty k uznání národní samostatnosti s postavami české reformace v roce 1915. Zdůrazňoval znovu význam Tábora jako důležitého českého centra, především s ohledem na duchovní a myšlenkové tradice. Na to kladl důraz ve svém vystoupení, v němž vyzval k tomu, aby jako obec reformovala své sociální a finanční hospodářství v duchu tradic české reformace a tím se stala vzorem pro ostatní. Masaryk tak prosazoval teze, které odmítaly husitský radikalismus, k němuž naopak již v této době tendovala zejména extrémní levice. Tábor se stal hlavním městem Čech, prvním ne velikostí, nýbrž ideami, jen duchem a mravním cílem, ke kterému šel. *„Také vy máte příležitost a, přímo řeknu, povinnost v tradicích svého města pokračovati, a proto přeji vám a přeji národu, aby Tábor stal se duchovně nejen druhým, ale i prvním místem naší republiky a našeho státu.“*¹⁶ Masaryk současně vnímal Husa jako osobnost, která usilovala o rozvoj svobodného myšlení, a oceňoval i to, že se snažil formovat důstojnost a sebevědomí člověka. Masaryk vnímal českou reformaci jako heroickou dobu české historie, která výrazně předešla vývoj v Evropě.¹⁷ To všechno byly prvky, na nichž chtěl ideově stavět demokratickou československou státnost.

Otázka vzpomínkové praxe Jana Husa v meziválečném státě stála rovněž v pozadí největšího konfliktu, který se rozhořel mezi Svatým stolcem a mezi československou vládou. Předehrou ke konfliktu se stala parlamentní debata k novému zákonu o státních svátcích, který měl i legislativní cestou vytvořit kánon oficiálních tradic, k nimž se československý stát hlásí. Řada státních svátků církevního charakteru, včetně svátku sv. Jana Nepomuckého 16. května, byla zrušena. Nově však byly zavedeny

16 President Masaryk v Táboře, in: Tábor, roč. 54, č. 12, 26. 3. 1920, s. 1.

17 Marie Neudorfllová, Přístup T. G. Masaryka ke katolické církvi a k náboženství před rokem 1914, in: Jan Kober (ed.) a kol., Republika mezi rovností, růzností a jednotou, Praha 2023, s. 396-97.

svátky sv. Václava a Cyrila a Metoděje a za svátky uznány i 1. máj a Husův den 6. července. Proti poslednímu protestovali slovenští ľudovci, ale i německé strany. Zákon prošel na jaře 1925, když před hlasováním opustili lidovci sněmovnu.¹⁸ Narativní strategie praktikované českým národně-liberálním a levicovým prostředím v meziválečném období vytvořily z Husa národní symbol odporu proti římskému církevnímu centralismu i proti katolicismu jako takovému. Proto byla ze strany papežství negativně vnímána pravidla festivitní kultury nového státu v podobě přijetí nového zákona o státních svátcích. Je však třeba také zdůraznit, že v líčení Husova příběhu se v popředí objevuje i důraz na české národní sebevědomí. Tento aspekt husovského mýtu však papežská kurie nedoceňovala. Představitelé Svatého stolce naopak v Husovi dlouhodobě viděli pouze symbol zápasu a vzdoru proti nejvyšší autoritě církve. Na novém svátkovém půdorysu se v létě 1925 slavila připomínka 510 let od smrti Jana Husa. Napětí mezi vládou a Vatikánem vygradovalo přímo v den oslav, 6. července 1925. Velké manifestace na Staroměstském náměstí se ve sváteční den oficiálně zúčastnili také prezident T. G. Masaryk a premiér Antonín Švehla.¹⁹ Papežského vyslance v Praze Francesca Marmaggiho však nejvíce pobouřil fakt, že vedle oficiální účasti politických elit na slavnostech zavlál na Pražském hradě místo prezidentské standarty prapor s husitským kalichem. Celkové vyznění oslav bylo ve vatikánském Státním sekretariátu chápáno jako ponížení katolické církve a provokace, která uráží city katolíků, a oslavy tak roznítily dosud největší konflikt ve vzájemných československo-vatikánských vztazích. Proto již večer 6. července nuncius Marmaggi na protest odcestoval z Prahy do Říma.²⁰ Spor mezi Svatým stolicí a československou vládou kolem interpretace Husova svátku byl sice vážnou překážkou vztahů Československa a papežství,

18 Antonín Klimek, *Boj o Hrad. Vnitropolitický vývoj Československa 1918-1926 na půdorysu zápasu o prezidentské nástupnictví. I. díl (Hrad a Pětka)*, Praha 1996, s. 338.

19 Podrobnější informace k tématu Marmaggiho aféry viz Marek Šmíd, *Marmaggiho aféra: největší diplomatická roztržka mezi ČSR a Svatým stolicí v meziválečném období*, in: *Církevní dějiny*, 7, č. 14 (2014), s. 40-49; Michal Pehr, *Katolická církev, úprava svátkového práva a Marmaggiho aféra v meziválečném Československu*, in: *Střed*, 7, č. 2 (2015), s. 89-113.

20 K vyvrcholení diplomatického konfliktu v době Husových oslav v červenci 1925 srv. *Segreteria di Stato (Vaticano), Sezione per i rapporti con gli Stati*.

ale přes ostré polemiky v rámci politických debat i v tisku dále negradoval. Stal se naopak příležitostí k seriózní diskusi mezi vládou a papežskými diplomaty o řešení sporných míst vzájemných vztahů. V prosinci 1927 tak mohla být jednání mezi vládou a Vatikánem završena podpisem modu vivendi, upravujícího základní parametry vzájemných vztahů.²¹

Současně je však potřeba dodat, že se Masaryk ve svých konkrétních postupech měnil, což je pak znát na přelomu 20. a 30. let. Tehdy se totiž vyslovoval i k další významné duchovně-národní tradici, a to kultu českého knížete sv. Václava. Důvodem byly i festivity, které byly spjaté se vzpomínkou na milénium jeho smrti, které se připomínalo v roce 1929. Svatováclavské slavnosti daly možnost k široké participaci veřejnosti a současně se staly podnětem k tomu, aby je reflektoval i československý prezident. Masaryk se tak vyjadřoval k některým částem svatováclavského mýtu, jenž patřil k segmentu našich iniciačních, zakládajících národních mýtů, a při mnoha příležitostech vyzdvihoval státnický význam svatého Václava pro duchovní a morální růst českého státu a jeho příspěvek k rozvoji západních kulturních tradic, které nejvýrazněji formovaly tvář české společnosti. S tím pak podle Masaryka souvisela i státnická Václavova snaha vyrovnat se s německým sousedem a zachovat klidný vývoj českého státu již od raného věku jeho existence.²² Masaryk se zároveň zasazoval o to, aby slavnosti byly striktně rozděleny na část ryze církevní a na část zcela profánní. Vrchol oficiální, státní části oslav byl spojen se slavnostním předáním standarty 8. jezdeckému pluku Václava Svatého v Pardubicích, které proběhlo na Václavském náměstí 27. září 1929. V projevu zde prezident Masaryk propojil svatého Václava s morálkou v politice. Význam svatého Václava totiž spojil s připravovanými parlamentními volbami, které byly shodou okolností vyhlášeny několik dní předtím kvůli nestabilitě vládní koalice.²³

Archivio Storico (S. RR. SS), AA.EE.SS, Cecoslovacchia, IV. periodo (1922-39), Pos. 61, Fasc. 57. Nejnověji k této tématice viz Marek Šmíd, Marmaggiho aféra. Největší diplomatická roztržka mezi ČSR a Svatým stolcem v meziválečném období, in: Církevní dějiny, 7, č. 14, léto 2014, s. 40-49.

21 Podrobně k jednáním viz Jindřich Dejmek, Československo-vatikánská jednání o modu vivendi 1927-1928, in: Český časopis historický, 92, 1994, č. 2, s. 268-285.

22 Lidové listy, 8, č. 78, 3. 4. 1929, s. 1.

Vůči Masarykovi se však ve druhé pomnichovské republice vymezili konzervativní oponenti a vytýkali mu, že opuštěním svatováclavské tradice nabídli národu „jen šalebné ideje demokracie“ a způsobili, že český národ se stal „zajatcem liché pokrokovosti“.²⁴

Závěrem lze říci, že Masaryka ve vztahu k náboženství a církvím formovaly různé názorové směry, a to jak nábožensko-duchovní, tak i filosofické koncepty.²⁵ Charakterizoval ho i odpor ke klerikalismu. Naproti tomu se snažil v náboženských otázkách zdůrazňovat především jejich mravní charakter a apel na humanitu. A to jsou bezpochyby linie, které je možné přenést z Masarykova odkazu i do dnešní současnosti.

doc. Mgr. Jaroslav Šebek, Ph.D., DSc.,
historik, pracovník Historického ústavu AV ČR, v. v. i.

23 Podrobněji k průběhu parlamentních voleb viz Jaroslav Šebek, Parlamentní volby v roce 1929, in: Český časopis historický, 96 (1998), č. 1, s. 102-38.

24 Jan Kuklík, Mnichov. Česká kultura a společnost, in: Jan Němeček (Red.), Mnichovská dohoda. Cesta k destrukci demokracie v Evropě, Praha 2004, s. 206.

25 Jan Samohýl, K pojetí náboženství a k vztahu ke křesťanství u Tomáše G. Masaryka, in: STUDIA THEOLOGICA 10, č. 1 [31], jaro 2008, s. 54.

Ježíšovo přikázání lásky základem Masarykovy humanity

Zlomové okamžiky životní cesty

Ve zlomových okamžicích života se projeví charakteristické rysy osobnosti. Tak tomu bylo i v případě osobnosti Tomáše G. Masaryka, který dokázal jít proti proudu a nepodlehł rozšířenému mínění, když se nezakládalo na pravdivosti a nebylo opodstatněné. V letech 1886-1901 se postavil proti pravosti Rukopisu královédvorského a Rukopisu zelenohorského a vystoupil proti antisemitismu v tzv. hilsneriádě. Ukázal v tomto čase, kdy si přivodil množství nepřátel a odpůrců, že je pro něho úsilí o pravdivost a spravedlnost víc než povrchní vlastenecký zájem.

Dalším zlomovým okamžikem bylo, když Masaryk otevřeně vyhlásil odboj proti Habsburkům v čase první světové války. Ve svých červencových projevech v Zurichu a Ženevě ve Švýcarsku zveřejnil v roce 1915 svůj program boje za svobodu vlasti a českého národa, inspirován přitom Husem, Chelčickým, Žižkou a Komenským (*Jaroslav Opat, Průvodce životem a dílem T. G. Masaryka, Praha 2003, s. 265*). Profesor, který byl navyklý na univerzitní prostředí, vstoupil odhodlaně do válečného konfliktu za osvobození své země. Zásadní je jeho podpora vzniku vojenských oddílů – legionářů v Rusku, Itálii i Francii. Výsledkem jeho četných zahraničních aktivit bylo na konci války přes sto tisíc legionářů (*Fenomén Masaryk. Národní muzeum Praha 2017, s. 68*).

Další životní křižovatkou bylo, když se měl stát prezidentem nového státu. V roce 1918 mu bylo již 68 let. Mohl by si užívat klidnější dobu, měl za sebou úspěšnou dráhu profesora. Ale on přijal důvěru lidu a národa. A v té době dochází i k jeho viditelné proměně navenek. Do Prahy sice přijel vlakem z Itálie a pak projížděl Prahou nikoli kočárem, jako jezdil císař, ale automobilem Laurin & Klement, aby dal najevo, že je nový moderní demokratický prezident (*V. Liška, Příjezd prezidenta T. G. Masaryka do vlasti, Praha 2018, s. 39*). Ale jeho podoba jako prezidenta je spojena s jízdou na koni. A také s vycházkovým stejnokrojem se sakem na způsob francouzské důstojnické blůzy. Patří k němu čepice „masaryč-

ka“, která vycházela z pokrývky hlavy, kterou nosili legionáři v Rusku, s trikolorou. A také typické vysoké boty – holínky (*Fenomén Masaryk*, s. 36-37, 76-77). Tento oděv byl typický pro období, kdy Masaryk vykonával prezidentskou funkci, a souvisí s jeho novou křižovatkou života, neboť jako univerzitní profesor takové oblečení nenosil a ani na koni nejezdil.

Tomáš G. Masaryk byl v letech 1918-1935 prezidentem Československa zvolen celkem čtyřikrát. Koncem jeho vykonávání funkce prezidenta se však situace v Evropě začíná proměňovat. Hodnoty, o které Masaryk v kterékoli životní křižovatce a své životní cestě usiloval svým přemýšlivým duchem i činorodou rozhodností, se začaly rozpadat. Nastupují ideologie nacismu a komunismu. Místo demokracie přichází totalita, místo samostatnosti a svobody dochází k podmanění a nesvobodě, místo zdravého vlastenectví nevráživý nacionalismus, místo humanity ideologie šířící nenávist a násilí. Masaryk a jeho odkaz měl být zapomenut a vymazán z paměti národa, neboť jeho demokratický a humanitní pohled na člověka, společnost a svět se nehodil ani nacistickému režimu s myšlenkou rasové nadřazenosti, ale ani komunistickému světonázoru tvořenému představou třídního boje. Přesto zapomenut nebyl a jeho pozoruhodná osobnost i odkaz jeho myšlenkového a státnického díla je pro nás stále inspirativní.

Náboženství, Ježíš a přikázání lásky

V Církvi československé husitské je nám prezident Masaryk zvláště blízký i kvůli tomu, že byl věřícím a oceňoval postavy z české reformace Jana Husa a Jana Amose Komenského i další. Náboženství bylo pro Masaryka velmi niternou záležitostí. Své názory a postoje k tomuto tématu otevírá v rozhovorech se spisovatelem Karlem Čapkem. Celý blok je věnován Náboženství (*Hovory s T. G. M., Praha 1969, s. 202-243*). Masaryk hovoří o náboženství obecně, o Ježíšovi, o křesťanství, o církvi, o náboženském vývoji v naší vlasti, o vztahu církve a státu. Méně známé jsou však rozhovory Masaryka s německým a švýcarským spisovatelem Emilem Ludvigem z roku 1933 (*Emil Ludvig, Duch a čin. Rozmluvy s Masarykem, Praha 1935*). I zde je část rozhovoru věnována náboženství. Přiblížme si autentické výpovědi Masaryka: „Náboženství je pro mne Ježíš,“ začal. „Docela konkrétně jsem se ho snažil pochopit z Evangelii a ze starých křesťanských spisů. A přijímám jeho dva hlavní póly: miluj Boha a miluj

bližního, teoreticky teologie a etika, prakticky kult a morálka – náboženství je ve svých příkazech po výtce mravností. Dívám se na Ježíšův život: pracuje od rána do noci pro lidi, kteří jej znají a kteří ho vyhledávají: jednomu dává chleba, jiného uzdraví, třetímu něco řekne: pracuje. Při tom je si vědom, že je jedno se svým Bohem, svým Otcem ... Celá teologie je v jeho Otčenáši ... To je pro mne Ježíš: spojení a jednota náboženství a humanity. A potom mám rád slovo Janovo v jedné epištole: „Říká-li kdo: Miluj Boha, ale nenávidí svého bratra, je lhář, neboť kdo nemiluje svého bratra, kterého viděl, jak může milovat Boha, kterého neviděl?“ (*E. Ludwig, Duch a čin, cit s. 68-69*).

Z toho je zřejmé, že Masaryk staví své náboženské přesvědčení na Ježíšovi, konkrétně na jeho dvojpříkázání lásky. Toto dvojpříkázání lásky se vyskytuje v Bibli již ve Starém zákoně. O lásce k Bohu se hovoří v knize Deuteronomium (Dt 6,5; 11,1; 11,13; 30,6 a jinde). Příkaz lásky k bližnímu najdeme v knize Leviticus (Lv 19,18). V Matoušově evangeliu zaznívá toto dvojpříkázání lásky k Bohu a k člověku v propojení (Mt 22,37-39). Je zaznamenáno i v dalších evangeliích (Mk 12,28-34; L 10,25-28), včetně Jana (J 13,34; J 15,12) i jeho epištolách (1 J 3,1; 1 J 4,7.11, 1 J 4,20). Apoštol Pavel toto příkázání lásky vidí ve vztahu k Desateru jako jeho naplnění (Ř 13,8.10).

Masaryk v rozhovorech s Karlem Čapkem vysvětluje toto příkázání lásky, jak mu on sám rozumí. Jeho úvahy a výklady nepostrádají nic na své aktuálnosti ani dnes. Správně Masaryk upozorňuje, že se jedná vlastně o trojpříkázání – láska k sobě, láska k bližnímu a láska k Bohu. Říká: „Příkázání Ježíšovo zahrnuje a předpisuje také lásku k sobě: ne egoismus, ale uvědomělou starost o sebe, o spásu své duše.“ Tento vztah lásky k sobě samému znamená: „starej se o sebe, poznávej sebe, važ si sebe, buď k sobě upřímný a opravdový a neobtěžuj druhé ... buď činný, odhodlaný, měj odvahu a neutíkej před odpovědností“ (*Hovory s T. G. M., s. 212-213*). O lásce k bližnímu Masaryk říká: „Láska k bližnímu je v plánu světa, lidská společnost stojí na lásce, ale nestačí mít k spolučlověku jen tzv. milý cit – láska, humanita se musí ztělesnit v práci, v součinnosti, v tvoření...“ „Účinná láska předpokládá poznání bližních a sebe samého, aby člověk postřehl, co mu chybí. Poznat sebe, být přísný na sebe, být skromný, proto se mluví o křesťanské pokoře.“ (*Hovory s T. G. M., s. 213*). Tolik výpovědi z rozhovorů s Karlem Čapkem, jak je zapsal.

V březnovém čase myslíme na osobnost Tomáše G. Masaryka, jeho život, jeho přínos pro náš stát i jeho odkaz pro dnešek. Inspirující pro nás zůstávají i mnohé jeho myšlenky v oblasti náboženství. Masaryk je svým mravním nárokem příkladem pro politiky, státníky a veřejné činitele, ale tato osobnost je i pro nás křesťany povzbuzením, aby i naše víra byla upřímná, pravdivá a činorodá.

Tomáš Butta

Promluva při bohoslužbě v Husově sboru v Praze 6 – Dejvicích v březnu 2023

POSLANECKÁ
SNĚMOVNA
PARLAMENTU
ČESKÉ REPUBLIKY